

INGLIZ TILINING IKKINCHI TILI SIFATIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARIDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN YONDASHUVLAR

Kamalova Parvina Abduraxmonovna

Zarmed universitetining O'qituvchisi

E-mail: kamalovaparvina277@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola ilmiy jamoatchilik muhokamalarida muhim o'rin egallagan chet tilini o'qitishning eng samarali usullarini izlashga bag'ishlangan. Shu munosabat bilan, tanqidiy fikrlash texnologiyalarining ingliz tilini o'zlashtirish samaradorligiga ta'siri zamonaviy pedagogikada katta ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, tizimli-faoliyat yondashuvi, kompetensiyaga asoslangan yondashuv, kommunikativ-kognitiv yondashuv, subyektivlik, tanqidiy fikrlash.

Zamonaviy ta'lim tizimi hamda umuman zamonaviy jamiyat erkin fikrlay oladigan, ijodiy shaxslarga ehtiyoj sezadi. Fikrlash erkinligi — bu andozalardan chetga chiqish, muammolarni va ularning yechimlarini turli nuqtai nazardan ko'rish qobiliyatidir, bu esa tanqidiy fikrlash bilan chambarchas bog'liq. Mazkur ko'nikmalarga bo'lgan talab nafaqat kasbiy faoliyat, balki kundalik hayotda ham dolzarb bo'lib, amaliyotda o'z tasdig'ini topgan. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning bir nechta asosiy yondashuvlari mavjud: shaxsga yo'naltirilgan, tizimli-faoliyat, kompetensiyaga asoslangan va kommunikativ-kognitiv yondashuvlar.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv shaxsiy qobiliyatlarni namoyon qilish sharoitlarini yaratish hamda bo'lajak chet tili o'qituvchilarining amaliy tajribasini shakllantirish uchun eng optimal usul hisoblanadi.

Tizimli-faoliyat yondashuvi ta'lim va kognitiv jarayonlarning asosini tashkil etib, talabalarning faol ishtirokini rag'batlantiradi hamda muammolarga tezkor yechim topish qobiliyatini rivojlantiradi. N.N. Starostina ta'kidlaganidek, "ta'lim jarayonining asosi shaxsiy faoliyat bo'lishi lozim...". Faoliyat jarayonida bo'lajak o'qituvchilar yangi bilimlarni o'zlashtirib, ilgari siljishga intiladilar, o'z bilimlarini oshirish va yangi tanishlar orttirishga harakat qiladilar.

Kompetensiyaga asoslangan yondashuv eng murakkab yondashuvlardan biri bo'lib, u talabalar tajribasini mustaqil ravishda kognitiv, kommunikativ, axloqiy va tashkiliy muammolarni hal qilishga yo'naltiradi.

Kommunikativ-kognitiv yondashuv esa nutqiy faoliyatni rivojlantirishga ko'maklashib, bu jarayon haqiqatga yaqin bo'lgan kommunikativ vaziyatlarda bilish jarayonining yaxshilanishiga xizmat qiladi.

Ushbu maqolada ta'kidlangan yondashuvlar kommunikativ yo'naltirilganlik, subyektivlik, o'quv jarayonidagi faoliyatdan hayotiy faoliyatga nazorat ostida o'tish hamda shaxsiy xususiyatlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayonni shakllantirish tamoyillariga asoslanadi.

Kommunikativ yo'naltirilganlik tamoyili tanqidiy fikrlashni nutqiy faoliyat orqali rivojlantirishni nazarda tutadi. Dialektik mantiq tanqidiy fikrlashni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etib, bahslashish san'atini egallash imkonini beradi [3, 123-bet]. Dialog jarayonida yuzaga keladigan argument tanqidiy fikrlashni rivojlantirish vositasi bo'lib, tanqidiy fikrlash

shaxsning o'z harakatlari hamda boshqalarning harakatlarini baholash qobiliyatini o'z ichiga oladi, bu esa faqat muloqot orqali amalga oshirilishi mumkin.

Subyektivlik tamoyili ta'lim jarayonining subyektga yo'naltirilgan holda tashkil etilishini anglatib, bunda o'qituvchi va talabaning teng mavqega ega bo'lishi ko'zda tutiladi. O'qituvchi o'quvchining shaxsiy tajribasini ifodalashi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishi, avtoritar pozitsiyadan voz kechib, o'zaro muloqotni tashkil etuvchi sifatida faoliyat yuritishi lozim.

Pedagogik jarayonni muayyan maqsad va mazmun asosida shakllantirish tamoyili shaxsga yo'naltirilgan pedagogik (yoki shaxsni tasdiqlovchi) vaziyatlarni yaratish orqali amalga oshiriladi. Bunday vaziyatlar axloqiy tanlov, mustaqil maqsad qo'yish, ta'lim jarayoni muallifi rolini anglash, iroda namoyishiga sabab bo'ladigan to'siqlar, o'z-o'zini anglash va baholash, oldingi qarashlardan voz kechish va yangi qadriyatlarni qabul qilish hamda mas'uliyatni his qilish kabi elementlarni o'z ichiga oladi.

Mazmuniy-protsessual pedagogik shart-sharoitlar bloki quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- talabalar tanqidiy fikrlashini rivojlantirishga qaratilgan subyekt-subyekt munosabatlariga asoslangan ta'lim faoliyatini tashkil etish;
- bo'lajak kasbga bo'lgan motivatsiyani oshirish, ish natijalarini aks ettirish va o'z-o'zini baholashga qaratilgan dialogik muhit yaratish;
- interfaol ta'lim shakllaridan foydalanish;
- tanqidiy fikrlash darajasini aniqlash uchun yoshga mos diagnostik usullar mavjudligi;
- talabalarga o'z-o'zini rivojlantirish va ijtimoiy tajribalarini ro'yobga chiqarish imkoniyatlarini taqdim etish.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun quyidagi ko'nikmalarni shakllantirish muhim ahamiyatga ega:

1. mantiqiy xulosalar chiqarish va natijani umumlashtirish;
2. xulosalar ketma-ketligini baholash;
3. hodisalarning sabablarini tahlil qilish va xulosalar chiqarish;
4. matn mazmunini tahlil qilish va baholash;
5. noaniq va mavhum ifodalarga oid xatolarni aniqlash;
6. noaniq ma'lumotlar orasidan dolzarb (mazkur holatda muhim) axborotni ajratib olish.

Mazkur ko'nikmalar past, o'rta va yuqori darajada shakllanishi mumkin. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish til o'rgatish jarayonining samaradorligini oshirish sharti hamda usuli sifatida filologiya yo'nalishidagi talabalar orasida eksperimental tadqiqotlar doirasida muvaffaqiyatli sinovdan o'tkazildi va ijobiy natijalar berdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Starostina, N. N. (1979). *O'quv jarayoni va shaxsiy faoliyat*. Toshkent: Pedagogika nashriyoti.
2. Karimov, A. A. (2005). *Tanqidiy fikrlash: nazariy asoslar va amaliyot*. Samarqand: Ilm-fan nashriyoti.
3. Rasulov, M. (2010). *Chet tillarini o'qitish metodikasi*. Toshkent: Oliy ta'lim nashriyoti.
4. Yusupov, R. (2015). *Zamonaviy pedagogika va interfaol ta'lim*. Buxoro: Pedagogika institutining nashriyoti.